

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pārvaldība: Igaunijas, Lietuvas un Zviedrijas pieredze

Īsumā

Vienotajā regulējumā par audiovizuālo mediju* pakalpojumu sniegšanu Eiropas Savienībā (ES) ir deklarētas mediju darbības pamatvērtības – plaša pieejamība, neatkarība, izcilība, daudzveidība, atbildība un inovācijas. Atbilstoši šīm vērtībām sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi (SEPL) Eiropas valstīs darbojas, lai nodrošinātu satura pieejamību sabiedrībai, tā kvalitāti un oriģinalitāti, atspoguļotu viedokļu un uzskatu daudzveidību, kā arī sekmētu medijpratību. Izņēmums nav arī Igaunija, Lietuva un Zviedrija. Minētajās valstīs SEPL regulējums, pārvalde un finansējuma modelis, kā arī žurnālistikas vide veidota tādējādi, lai veicinātu to neatkarību. Šajās valstīs audiovizuālo plašsaziņas līdzekļu auditorijas vairākums SEPL ziņas un pārraidītās programmas vērtē kā uzticamu informācijas avotu.

Igaunijā vienota sabiedriskā raidorganizācija tika izveidota 2007. gada 1. jūnijā, apvienojot sabiedriskās televīzijas un radio organizācijas un vēlāk izveidojot vienotas tiešsaistes platformas ziņām, kā arī televīzijas un radio satura translācijai. Apvienošanās procesā bija jāpārvar vairāki izaicinājumi. Sabiedrisko raidorganizāciju integrācijas process noritēja lēni, taču vienmērīgi. Rezultātā ir sasniegts mediju apvienošanas mērķis – stiprinātas sabiedriskās apraides pozīcijas un uzticēšanās tai.

Lietuvas Nacionālā radio un televīzija darbojas kā vienota raidorganizācija kopš tās reģistrēšanas 1997. gadā. No 2000. gada vienotajā raidorganizācijā iekļauta arī tīmekļvietne un tiešsaistes ziņu portāli. Lietuvā apvienotais SEPL modelis, kura pamatā ir 2015. gadā mainītais finansēšanas modelis, ir veicinājis apvienotā medija dzīvotspēju, satura daudzveidību, ilgtspēju, inovāciju ieviešanas potenciālu, kā arī sabiedrības uzticēšanos.

Zviedrijā trīs savstarpēji neatkarīgas sabiedriskās apraides raidorganizācijas ir akciju sabiedrības, kuru akcijas pieder speciālam fondam. Tas tika izveidots 1994. gadā, lai veicinātu raidorganizāciju neatkarību, sniedzot publiskos pakalpojumus sabiedrībai, un veic valdības un raidorganizāciju starpnieka lomu. Zviedrijā nav speciāla likuma, kas regulētu SEPL darbību. Lietpratēji atzīst, ka Zviedrijā SEPL ir augsts neatkarības līmenis, finansiālais nodrošinājums, un tie bauda sabiedrības uzticēšanos. 2023. gada februārī Zviedrijas valdība uzdeva parlamenta komisijai sagatavot priekšlikumus attiecībā uz SEPL darbības uzlabošanu. Valdības rosinātajā uzdevumā Zviedrijas triju sabiedrisko raidorganizāciju apvienošana nav minēta, lai gan diskusijas par to iepriekš ir bijušas.

Ievērojot ES vienoto regulējumu, kas noteikts Eiropas Parlamenta un Padomes [direktīvā 2010/13/ES](#) par audiovizuālo mediju pakalpojumu sniegšanu, vairākums dalībvalstu SEPL to darbībā cenšas ievērot sabiedriskajai apraidei izvirzītos [pamatprincipus](#):

- ✓ nodrošināt satura kvalitāti;
- ✓ nodrošināt viedokļu un uzskatu daudzveidību;
- ✓ sekmēt satura pieejamību;
- ✓ veicināt satura oriģinalitāti un radošumu;
- ✓ sekmēt mediju un informācijas pratību.

Eiropas Raidorganizāciju apvienība (*European Broadcasting Union, EBU*), kas apvieno sabiedriskās apraides raidorganizācijas Eiropā, [atzīst](#), ka gan šo pamatprincipu iedzīvināšanai, gan saistību izpildīšanai pret sabiedrību **ir būtiski, lai SEPL darbība katrā valstī tiktu balstīta uz nepārprotami un skaidri izstrādātiem tiesību aktiem un lai tiem būtu atvēlēts atbilstošs un paredzams finansējums, kas nodrošinātu sabiedriskā medija ilgtspējīgu darbību. Tāpat SEPL ir nepieciešama profesionāla pārvaldība, lai nodrošinātu to redakcionālo neatkarību un darbību atbilstoši augstākajiem profesionālajiem žurnālistikas standartiem.**

Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes regulai par vienota mediju pakalpojumu satvara izveidi iekšējā tirgū ([Eiropas Mediju brīvības akts](#)) 2022. gada 16. septembrī ir pieņemts nolūkā rast mehānismus, kas palielinātu mediju darbības pārskatāmību, neatkarību un atbildību, tostarp stiprinātu sabiedrisko mediju pārvaldību un novērstu to

* Apskatā apzīmējumi "plašsaziņas līdzekļi" un "mediji" lietoti ar identisku nozīmi.

politizācijas risku. [Priekšlikumos](#) regulai liela uzmanība pievērsta arī SEPL neatkarībai un stabilam finansējumam, valstiskās interesēs izvietotās reklāmas izvietojuma procesa atklātībai, valsts reklāmas piešķiršanas procesa pārskatāmībai, kā arī iekļauti aizsargpasākumi pret politisku iejaukšanos redakcionālajos lēmumos. [Atzinumā](#) par priekšlikumiem norādīts: "Sabiedriskajiem medijiem ir jēga tikai tad, ja tie ir objektīvi un pilnīgi neatkarīgi no politiskās ietekmes, pretējā gadījumā publiskais finansējums var izraisīt dažādus ļaunprātīgas izmantošanas gadījumus un valdības manipulācijas. Visiem mediju finansēšanas projektiem būtu jābalstās uz ļoti pārredzamiem noteikumiem un žurnālistu politiskās neatkarības garantijām."

Apskatā aplūkota Igaunijas, Lietuvas un Zviedrijas valstu sabiedrisko mediju organizācijas un darbības pieredze, nodrošinot SEPL darbības pamatprincipu ievērošanu. Pēc lietpratēju ieskata, sabiedrisko mediju darbības pamatrādītājus katrā valstī nosaka daudzi [mainīgie faktori](#), tostarp regulējums, finansējuma modelis un finansējuma apmērs, politiskā kultūra, demokrātijas kvalitāte u. c. Vērtējot SEPL pieredzi citviet, jāņem vērā arī tas, ka izveidotais SEPL modelis ir skatāms kontekstā ar mediju sistēmu valstī kopumā, tās normatīvo regulējumu, valsts lielumu, auditorijas mediju lietojuma paradumiem un daudziem citiem aspektiem. Mediju satura kvalitāte, daudzveidība un neatkarība nav [vērtējama](#) vienīgi atkarībā no tā, vai pastāv viena vai vairākas nodalītas sabiedrisko mediju institūcijas.

[Lietpratēji](#) akcentē, ka sabiedrisko mediju apvienošanas iecere lielā mērā attiecas uz to stratēģisko vadību, proti, mediju darbības finanšu vadību, plānošanu, efektivitāti, tehnoloģisko attīstību mediju konverģences un diverģences apstākļos, redakciju darbu digitālā vidē, multimediju žurnālistikas/produkcēšanas attīstību, radošas profesijas pārstāvošā personāla vadību, darbību radošajās industrijās, satura pieejamību dažādās platformās un auditorijas sasniedzamību.

1. Sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi kaimiņvalstīs

Eesti Rahvusringhääling

Igaunijas sabiedriskā apraide (*Eesti Rahvusringhäsling, ERR*) ir juridiskā persona. Tā saskaņā ar Igaunijas [Sabiedriskās apraides likumu](#) (*Eesti Rahvusringhäälingu seadus*) tika izveidota 2007. gada 1. jūnijā. Likums tika pieņemts 2007. gada 18. janvārī, un tas paredzēja **sabiedriskās televīzijas un radio organizāciju apvienošanu**. ERR ir lielākā mediju organizācija Igaunijā ar trim televīzijas kanāliem (*ETV, ETV2, ETV+*), piecām radiostacijām (*Vikerraadio, Raadio 2, Klassikaraadio, Raadio 4, Raadio Tallinn*) un tiešsaistes platformām (*ERR.ee, Jupiter*). Sabiedriskajā apraidē tiek sniegtas ziņas par vietējiem un pasaules notikumiem, komentētas aktualitātes, piedāvāti sporta, kultūras un izklaides raidījumi, kā arī bērnu un pusaudžu auditorijai paredzētie raidījumi. Sabiedriskajā apraidē ir iekļauts arī viens televīzijas un viens radio kanāls krievu valodā. 2020. gadā izveidotajā tiešsaistes platformā [Jupiter](#) ir brīvi pieejams ERR piedāvātais saturs, piemēram, seriāli, dokumentālās filmas un koncertu ieraksti. Platformai *Jupiter* iespējams piekļūt arī ārvalstīs, ja persona ir Igaunijas rezidents un platformā reģistrēts lietotājs.

[Sabiedriskās apraides likums](#) nosaka SEPL juridisko statusu, darbības mērķus, funkcijas, finansēšanas, pārvaldības un uzraudzības pamatprincipus. Pamatojoties uz šo likumu, ir izveidota Igaunijas Sabiedriskās apraides padome. Tās kompetencē ietilpst ERR pārraudzība. Likumā citstarp paredzēts ētikas padomnieka amats un noteikti tā pienākumi. [Ētikas padomnieks](#) uzrauga ERR darbības atbilstību žurnālistikas ētikai un labai praksei. Ētikas padomnieku iecel *ERR* valde ar Sabiedriskās apraides padomes piekrišanu. Saistībā ar šo amatu izskanējusi arī [kritika](#), tostarp tam uzticēto funkciju kopuma un neatkarības trūkuma dēļ – padomnieks darbojas sabiedriskās apraides vadības pakļautībā.

SEPL darbību regulē arī [Mediju pakalpojumu likums](#) (*Mediateenuste seadus*). Tas citstarp reglamentē reklāmas izmantošanu, mediju redakcionālo neatkarību un nepilngadīgo aizsardzību plašsaziņas līdzekļos. Plašsaziņas līdzekļu darbību vēl regulē [Reklāmas likums](#) (*Reklaamiseadus*), [Likums par saimnieciskās darbības kodeksu](#) (*Majandustegevuse seadustiku üldosa seadus*), [Likums par bērnu aizsardzību](#) (*Lastekaitseadus*), [Patērētāju aizsardzības likums](#) (*Tarbijakaitseseadus*) un [Likums par zālēm](#) (*Ravimiseadus*). Igaunijas SEPL ir izstrādāta [Labās prakses rokasgrāmata](#) (*Good practice of Estonian public broadcasting*), kurā noteikti principi, standarti un vadlīnijas sabiedriskajos medijos strādājošo uzticamības, neatkarības, atbildības un atvērtības nodrošināšanai.

Igaunijas **sabiedriskās apraides organizāciju integrācijas procesu lietpratēji raksturo kā lēnu, tomēr vienmērīgu**.

Apvienošanās procesā bija jāpārvar vairāki izaicinājumi, piemēram, praksē organizējot apvienotās apraides darbību un panākot to savstarpējo sadarbību. Šajā procesā katrai raidorganizācijai bija bažas zaudēt savu identitāti un oriģinalitāti, un tās konkurēja cita ar citu. Bija nepieciešamas izmaiņas atšķirīgo raidorganizāciju kultūrā, jākonsolidē daudzveidīgas auditorijas, kā arī žurnālistiem jāapgūst papildu prasmes. Televīzijas un radio organizāciju pretnostatījums to darbībā un sabiedrības vērtējumā turpinājās līdz pat 2012. gadam, kad gan darbinieki, gan auditorija apzinājās, ka *ERR* ir jauns medijs ar vairākiem apraides veidiem.

Būtisks aspekts apvienošanās sekmīgai norisei un iespējami efektīvai darba organizācijai bija kopēju darba telpu un atrašanās vietas izvēle un pielāgošana. Apvienotā ziņu dienesta izveide 2016. gadā ir bijis viens no svarīgākajiem *ERR* apvienošanās pasākumiem nolūkā panākt vienoti interpretētu, kvalitatīvu ziņu saturu apraidi. Ar modernām tehnoloģijām aprīkotais ziņu dienests tika izvietots speciāli šim nolūkam renovētā ēkā, kur iepriekš darbojās radio raidorganizācija. Blakus ziņu žurnālistu kopdarba telpām ir izvietotas ziņu studijas operatīvai un nepastarpinātai informācijas pārraidei visos apvienotā medija kanālos un platformās.

Pārejas procesa nodrošināšanai un apvienotā SEPL attīstībai tika atvēlēts ievērojams finansējums. **Pateicoties kopējai ar moderniem tehnoloģiskiem risinājumiem** (tostarp ar *EBU* ieteikto [IP balstītu ražošanas procesu multivīdē](#) un mākoņpakalpojumu izmantošanu) **veidotajai platformai, arī atdeve no investīcijām tehnoloģijās ir lielāka** nekā iepriekš.

Saskaņā ar lietpratēju vērtējumu apvienošanās sniedza ieguvumus visu līmeņu SEPL darbiniekiem, neraugoties uz atsevišķu procesu gauso norisi (starp tādiem tiek minēta, piemēram, politikas ziņu žurnālistu darbības apvienošanās). *ERR* pārvaldes vienota organizācija nozīmēja arī to, ka vairs nenotika līdzšinējā darbinieku migrācija starp televīzijas un radio organizācijām. Jaunajos apstākļos žurnālisti ir apguvuši daudzveidīgas prasmes, kas ļauj viņiem darboties dažādās sabiedriskās apraides platformās, primāri koncentrējoties uz satura kvalitāti. **No organizatoriskā viedokļa raugoties, šāda uz vienotiem tehnoloģiskajiem risinājumiem balstīta starpplatformu darbība apliecinājusi, ka tā ir efektīvāka un racionālāka nekā darbība atsevišķi televīzijā, radio un internetā.**

Ir sasniegts mediju apvienošanas mērķis – stiprināt sabiedriskās apraides pozīcijas un iedzīvotāju uzticēšanos. Tiek atzīts, ka, pateicoties vienotajai organizācijai, kas īstenota spējot izvairīties no sadrumstalotības un dublēšanās, *ERR* ir kļuvusi spēcīgāka un politiski neatkarīgāka. Pašlaik *ERR* sekmīgi konkurē ar komerciālajiem plašsaziņas līdzekļiem, tostarp interneta vidē.

Igaunijas SEPL apvienošanās lietpratēju vērtējumā ir noritējusi veiksmīgi. Vienotā medija sekmīgai darbībai ir ieviesti tehnoloģiju un satura jauninājumi. Medijs arī spējis reaģēt uz ģeopolitiskajām izmaiņām, tostarp piesaistīt mazākumtautību auditoriju un ievērojami paaugstināt šā auditorijas segmenta uzticēšanos. *ERR* sniegtajai informācijai Igaunijā uzticas 71 % no auditorijas 15–74 gadu vecumā.

Avoti: [ERR, 2023](#); [Jõesaar, 2023](#); [Roose, 2023](#); [Rožukalne, 2023](#)

LRT

Lietuvas Nacionālais radio un televīzija (*Lietuvas nacionalinis radijas ir televīzija, LRT*) **darbojas kā vienota sabiedriskās apraides organizācija** kopš tās [dibināšanas](#), t. i., kopš *LRT* reģistrēšanas valsts

juridisko personu reģistrā 1997. gadā. Sākotnēji tajā bija iekļauti radio un televīzija ar vairākām raidorganizāciju filiālēm, taču kopš 2000. gada *LRT* mediju grupā ir arī tīmekļvietne. SEPL pamatuzdevums ir nodrošināt sabiedrībai neatkarīgu un kvalitatīvu ziņu, izklaides un kultūras programmu apraidi Lietuvas teritorijā. Lietuvas Nacionālajā radio un televīzijā ir [iekļauti](#) trīs televīzijas kanāli (*LRT TELEVIZIJA, LRT PLIUS, LRT LITUANICA*) un trīs radiostacijas (*LRT RADIJAS, LRT KLASIKA, LRT OPUS*), kā arī tiešsaistes ziņu portāli angļu, krievu, poļu un ukraiņu valodā un tiešsaistes platformas (*LRT.lt, LRT GROTVAS, LRT PROTOTO*). Sabiedriskās apraides televīzijas un radio programmas piedāvā ziņas, sniedz ieskatu aktualitātēs, informē par sportu, kultūru un izklaidi. *LRT LITUANICA* pārraida tiešsaistē televīzijas saturu diasporai ārvalstīs. Tas skatāms tīmekļvietnē *LRT.lt*, platformā *YouTube*, kā arī izmantojot mobilo lietotni *LRT.lt*.

LRT misiju, struktūru, finansējumu, kā arī vadības un darbinieku pienākumus un atbildību nosaka [Lietuvas Nacionālā radio un televīzijas likums](#) (*Lietuvas nacionalinio radijo ir televīzijos įstatymas*), kas pieņemts 1996. gadā. Likumā reglamentēti galvenie elementi un procedūras, tostarp vadības struktūra un finansēšanas modelis, kas paredz organizatoriskos un finanšu nosacījumus sabiedriskās raidorganizācijas patstāvīgai misijas īstenošanai. Šis likums paredz Lietuvas Nacionālās radio un televīzijas padomes darbību. Tā ir *LRT* uzraugošā un konsultējošā institūcija. Tostarp likumā noteikti arī SEPL iekļaujамie programmu bloki, piemēram, analītiskie, izglītojošie, mākslas un sporta raidījumi.

Viens no galvenajiem *LRT* mērķiem ir nodrošināt objektīvu ziņu atspoguļojumu. Tās darbiniekiem ir jāievēro [žurnālistu ētikas kodekss](#). *LRT* darbojas arī [LRT ētikas ombuds](#). Ombuds uzrauga, kā *LRT* žurnālisti ievēro [Sabiedriskās informācijas ētikas kodeksu](#), [Eiropas Padomes Parlamentārās asamblejas rezolūciju par žurnālistikas ētiku](#) un [LRT žurnālistu ētikas kodeksā](#) noteiktās profesionālās ētikas normas un principus, kā arī izskata un sagatavo atbildes uz personu sūdzībām par žurnālistikas ētikas noteikumu pārkāpumiem. Ombudu izraugās atklātā konkursā un ieceļ uz pieciem gadiem.

LRT darbību regulē arī [Sabiedrības informēšanas likums](#) (*Lietuvas Republikos visuomenės informavimo įstatymas*), kas nosaka publiskās informācijas iegūšanas, sagatavošanas un izplatīšanas kārtību, publiskās informācijas veidotāju, izplatītāju, plašsaziņas līdzekļu īpašnieku un žurnālistu tiesības un pienākumus. Plašsaziņas līdzekļu darbību regulē [Elektronisko sakaru likums](#) (*Lietuvas Republikos elektroninių ryšių įstatymas*) un arī noteikumi, kas ietverti šādos normatīvajos aktos: [Konstitūcija](#) (*Lietuvas Republikos Konstitucija*), [Civilkodekss](#) (*Civilinis kodeksas*), [Autortiesību un blakustiesību likums](#) (*Lietuvas Republikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas*), [Informācijas sabiedrības pakalpojumu likums](#) (*Lietuvas Republikos informacinės visuomenės paslaugų įstatymas*), [Likums par piekļuvi informācijai un datu atkalizmantošanu](#) (*Lietuvas Republikos teisės gauti informaciją ir duomenų pakartotinio naudojimo įstatymas*), [Likums par personas datu tiesisko aizsardzību](#) (*Lietuvas Republikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas*) un [Likums par nepilngadīgo aizsardzību pret publiskās informācijas kaitīgo ietekmi](#) (*Lietuvas Republikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas*).

2018. gadā LRT uzsāka un īstenoja visaptverošu reformu, vienoti integrējot visu triju platformu saturu, lai līdzvērtīgs informācijas saturs būtu pieejams dažādos formātos: teksta, audio un video. Šīs darbības, pielāgojoties iedzīvotāju mediju lietošanas paradumiem, ievērojami uzlaboja informācijas pieejamību auditorijai. Radio un televīzijas saturs digitāli ir integrēts tīmekļvietnē LRT.lt. Ņemot vērā mainīgos informācijas lietošanas paradumus un aizvien pieaugošu tendenci saturu patērēt digitāli, LRT ir ambīcijas padarīt tīmekļvietni LRT.lt par galveno platformu. Pašlaik tīmekļvietnes saturs ir pieejams piecās valodās (lietuviešu, angļu, poļu, ukraiņu un krievu). Šāda integrācija, turpinot digitālo SEPL transformāciju un ieviešot tehnoloģiskās un infrastruktūras inovācijas, līdz ar redakcijas darba pilnveidi ir devusi nozīmīgus rezultātus. Piemēram, 2018. gadā LRT vietne ierindojās 16. vietā nacionālo vietņu popularitātes reitingā, savukārt šobrīd tā ir viena no trim populārākajām. 2022. gadā televīzijas kanāls LRT TELEVIZIJA pēc skatītāju skaita bija trešajā vietā., radiokanāls LRT RADIJAS ierindojās trešajā vietā starp valsts populārākajām radiostacijām, savukārt vietne LRT.lt bija otrajā vietā starp Lietuvas populārākajiem interneta portāliem.

Apvienotais modelis vienlaikus nodrošina efektīvu resursu koplietošanu, tostarp, tas ļauj ekonomiski izmantot radošo darbinieku cilvēkresursus (vienu un to pašu žurnālista reportāžu iespējams izmantot gan televīzijā, gan radio, gan arī tīmekļvietnē) **un mazināt administratīvās izmaksas** (piemēram, mārketingam).

Lietuvā apvienotais SEPL modelis, kas balstīts uz 2015. gadā mainīto finansēšanas modeli, ir veicinājis apvienotā medija dzīvotspēju, satura daudzveidību, ilgtspēju, palielinājis inovāciju ieviešanas potenciālu, kā arī uzlabojis sabiedrības uzticēšanos. Saskaņā ar lietpratēju pausto Būtisks ieguvums ir fakts, ka sabiedrība aizvien augstāk vērtē profesionālu žurnālistiku, ņemot vērā to, ka sabiedriskie mediji ir lielākās institūcijas, kur tā attīstās.

Avots: [Garbačiauskaitė-Budrienė, 2023](#); [LRT, 2023](#); [Rožukalne, 2023](#)

Zviedrijā ir trīs sabiedriskās apraides raidorganizācijas – Zviedrijas radio (*Sveriges Radio, SR*), Zviedrijas televīzija (*Sveriges Television, SVT*) un Zviedrijas izglītības raidsabiedrība (*Utbildningsradion, UR*). Šīs trīs raidorganizācijas ir akciju sabiedrības, kuru akcijas pieder speciālam [fondam Förvaltningsstiftelsen](#). Tas tika [izveidots](#) 1994. gadā, lai veicinātu raidorganizāciju neatkarību, sniedzot publiskos pakalpojumus sabiedrībai, un veic valdības un raidorganizāciju starpnieka lomu.

[Zviedrijas radio](#) raida 25 vietējos kanālos 50 apdzīvotās vietās Zviedrijas teritorijā, tostarp Zviedrijas radio veido pagaidu redakcijas visā valstī, tādējādi sekmējot pieejamību. [Zviedrijas televīzijai](#) ir četri kanāli (*SVT1, SVT2, SVT24/SVT Barn, Kunskapskanalen*). Tie visi ir pieejami tikai digitāli un skatāmi dažādās tiešsaistes platformās un ierīcēs. [Izglītības raidsabiedrība](#) piedāvā raidījumus, kas papildina izglītības programmas no pirmsskolas līdz augstskolas līmenim. *UR* datubāzē ir vairāk nekā 11 000 programmu, kas atvieglo skolotāju darbu. *UR* izglītojošās programmas tiek pārraidītas gan *SVT*, gan *SR* kanālos.

Plašsaziņas līdzekļus uzrauga neatkarīga iestāde – [ombuds](#) (*Medioombudsmannen*). Tas izskata sūdzības par laikrakstu, žurnālu, raidorganizāciju un to tiešsaistes platformu saturu. Plašsaziņas līdzekļi paši ir izstrādājuši [ētikas pamatprincipus](#), kurus izmanto arī plašsaziņas līdzekļu ombuds. Pamatprincipos ir ietverti šādi nosacījumi: nodrošināt ziņu precizitāti, pārliecināties par attēlu un video oriģinalitāti, cienīt personu privātumu un uzklusēt dažādas jautājumā iesaistītās puses.

Plašsaziņas līdzekļu pamatdarbībā, tostarp sabiedriskās apraides nodrošināšanā, ir jāievēro [Radio un televīzijas likums](#) (*Radio- och tv-förordning*). Tas reglamentē televīzijas un radio apraidi, raidījumu saturu, televīzijas un radio apraidi pēc pieprasījuma, izmantojot elektronisko sakaru tīklus, un ietver nosacījumus par meklējamu teletekstu, video koplietošanas platformām. Likums nosaka arī plašsaziņas līdzekļu apraides tiesību piešķiršanas kārtību, audiovizuālu ziņojumu izvietošanas kārtību, reklāmu pārraides kārtību, kā arī plašsaziņas līdzekļa pārraudzību. Likumā noteikta

[Preses, radio un televīzijas pārvaldes](#) (*Myndigheten för press, radio och tv*) izveide. Šī institūcija ir atbildīga par plašsaziņas līdzekļu uzraudzību un konsultēšanu. Pārvaldes mērķis ir atbalstīt mediju vārda brīvību, daudzveidību, neatkarību un pieejamību. Tā izvērtē apraides atļaujas izsniegšanas iespējamību plašsaziņas līdzeklim, kā arī kontrolē radio un televīzijas raidījumu saturu atbilstību apraides atļaujās un Radio un televīzijas likumā noteiktajam. Zviedrijā par apraides atļaujas izsniegšanu SEPL lemj parlaments (*Riksdag*), to piešķirot uz sešiem gadiem. Pašlaik SEPL raidorganizācijām piešķirtā atļauja ir spēkā līdz 2025. gada 31. decembrim.

SEPL darbību reglamentē arī vairāki citi noteikumi, kas ietverti, piemēram, [Likumā par vārda brīvību](#) (*Yttrandefrihetsgrundlag*), apraides atļaujās un lēmumos par apraides pieejamības prasībām. SEPL ir jāievēro [finansējuma nosacījumi](#) un noteikumi par jaunu pakalpojumu apstiprināšanu.

Jautājums par sabiedrisko mediju organizāciju trijos atsevišķos uzņēmumos situācijas izpēti komisijā tika apspriests pirms apraides atļaujas izsniegšanas 2009.–2012. gada darbības periodam. 2008. gada [komisijas ziņojumā](#) bija norādīts, ka **sabiedrisko mediju darbība arī turpmāk organizējama trijos nodalītos sabiedriskās apraides uzņēmumos** (*SVT, SR un UR*).

Komisija atzīmēja, ka gadu gaitā sabiedrisko raidorganizāciju darbība ir veidota un attīstīta dažādos virzienos. *SR* ir saglabājis spēcīgu pozīciju Zviedrijas mediju tirgū. Savukārt izglītības raidsabiedrībai *UR* ir speciāla izglītojoša misija. Turklāt atšķirībā no *SVT* raidorganizācijām *SR* un *UR* nav uzdevuma piedāvāt auditorijai ziņu pārraides un informēt par aktuālajiem notikumiem. *UR* sadarbība ar izglītības iestādēm liecina par uzņēmuma specifisko profilu.

Tāpat komisija pievērta uzmanību faktam, ka sabiedriskās apraides raidorganizāciju apvienošana vienā uzņēmumā rada risku paildzināt lēmumu pieņemšanas procesu. Kā triju nodalītu SEPL raidorganizāciju pastāvēšanas priekšrocība tika minēta arī daudzveidība ziņu un notikumu atspoguļojumā. Uzsvērts, ka divu tādu neatkarīgu sabiedrisko mediju (*SVT* un *SR*) darbība, kuriem ir atšķirīgas perspektīvas un ziņu telpas, atvieglo to uzraudzību.

Laikposmā kopš 2008. gada jautājums par triju atsevišķo sabiedrisko raidorganizāciju apvienošanu nav politiski risināts. Pašreizējai komisijai, kas strādā pie nākamā apraides atļaujas perioda 2026.–2033. gadam nosacījumu ierosināšanas, netiek lūgts pārskatīt SEPL raidorganizāciju apvienošanas jautājumu.

Avots: [Fredriksson, 2023](#)

[Lietpratēji](#) atzīst, ka **Zviedrijā sabiedriskajiem elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem ir augsts neatkarības līmenis, finansiālais nodrošinājums un tie bauda sabiedrības uzticēšanos**. Sabiedriskā apraide Zviedrijā joprojām ir spēcīga, un tās tirgus daļa ir aptuveni trešdaļa no televīzijas un trīs ceturtdaļas no radio auditorijas. Pārskatot sabiedriskās apraides atļauju izsniegšanu, 2020. gadā politiskajā līmenī tika diskutēts par to, cik plašam vai šauram jābūt sabiedriskās apraides tēmu pārklājumam un raidījumu saturam. Šobrīd to var uzskatīt par ļoti plašu, salīdzinot ar citu valstu sabiedriskās apraides nodrošināto saturu.

Pēdējo 10 gadu laikā Zviedrijas iedzīvotāju [uzticēšanās](#) rādītāji sabiedriskajai apraidei ir bijuši stabili. To nav negatīvi ietekmējušas ne pārmaiņas mediju tirgū, ne lielas sociālās krīzes. Piemēram, Covid-19 pandēmijas laikā iedzīvotāju uzticēšanās rādītāji plašsaziņas līdzekļiem pat pieauga. [SVT zinu dienests](#) bija visvairāk izmantotais ziņu avots sabiedrībai 2022. gadā – to katru dienu skatījās vidēji 50 % iedzīvotāju. Vēl 45 % iedzīvotāju izvēlējās saņemt ziņas no *SR*. 2022. gadā Zviedrijā iedzīvotāji visvairāk [uzticējās](#) sabiedriskajā apraidē pārraidītajām ziņām – Zviedrijas televīzijā (76 %) un Zviedrijas radio (75 %).

2. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu vadības struktūra

SEPL vadības modeļi Igaunijā, Lietuvā un Zviedrijā ir atšķirīgi no [Latvijā](#) spēkā esošajiem (1. tabula).

1. tabula

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu vadības struktūra Igaunijā, Lietuvā un Zviedrijā

Avoti: [Förvaltningsstiftelsen, 2023](#); [Lietuvos Respublikos Seimas, 1996](#); [Riigikogu, 2007](#); [Sveriges Riksdag, 1994](#); [Sveriges Riksdag, 2010](#)

Valsts	Padome	Valde
 <p>Igaunija</p>	<p>Sabiedriskās apraides padomi apstiprina Igaunijas Republikas parlaments (<i>Riigikogu</i>). Padomē darbojas pārstāvji no katras <i>Riigikogu</i> frakcijas (pašlaik seši) un četri sabiedriskās apraides darbības jomā atzīti lietpratēji. Padomes locekļu pilnvaras ir spēkā piecus gadus. Padomes loceklis vienlaikus nevar būt <i>ERR</i> valdes loceklis, <i>ERR</i> auditors vai prokūrists; viņam nedrīkst būt īpašumtiesības kādā no plašsaziņas līdzekļiem, kā arī viņš nevar būt darba attiecībās citos plašsaziņas līdzekļos un nedrīkst būt Igaunijas valdības loceklis. Padome apstiprina sabiedriskās apraides finanšu plānu, kontrolē budžeta izlietojumu, plāno sabiedriskās apraides darbību, organizē tās vadību un uzrauga valdes darbību. Padome reizi gadā sniedz ziņojumu par savu darbību <i>Riigikogu</i> Kultūras lietu komisijai.</p>	<p><i>ERR</i> valde ir pārvaldes institūcija, kas pārstāv un vada sabiedrisko apraidi. Valde, vadot <i>ERR</i>, ņem vērā Sabiedriskās apraides padomes apstiprināto budžetu, attīstības plānu un stratēģiskos dokumentus. Piecus valdes locekļus uz piecu gadu darbības termiņu ieceļ padome. Vismaz pusei valdes locekļu ir jābūt Igaunijas vai citas Eiropas Ekonomikas zonas vai Šveices iedzīvotājiem. Uz valdes locekļiem attiecas tie paši ierobežojumi, kas uz padomes locekļiem, turklāt valdes loceklis nedrīkst būt vienlaikus <i>Riigikogu</i> vai Igaunijas valdības loceklis, kā arī politiskās partijas vadības struktūru loceklis.</p>
 <p>Lietuva</p>	<p>Nacionālās radio un televīzijas padomes sastāvā ir 12 locekļi (dažādās sabiedriskās dzīves jomās atzītas personas), kurus amatā ieceļ uz sešiem gadiem: četrus locekļus nominē Lietuvas Republikas prezidents, četrus – Lietuvas Republikas parlaments (Seims), turklāt divus no tiem izvēlas no parlamenta opozīcijas izvirzītajiem kandidātiem, savukārt Lietuvas Zinātnes padome, Lietuvas Izglītības padome, Lietuvas Radošo mākslu asociācija un Lietuvas Bīskapu konference deleģē pa vienam loceklim. Padomes locekļi var darboties divus pilnvaru termiņus. Padomes loceklis nedrīkst būt politiskās partijas vai politiskās organizācijas biedrs, kā arī ieņemt amatu Seimā, valdībā, Lietuvas Radio un televīzijas komisijā, darboties <i>LRT</i>, kā arī viņam jāievēro citi likumā noteiktie ierobežojumi. Padome ir augstākā koleģiālā institūcija, kas veic <i>LRT</i> vadības un uzraudzības funkcijas un pārstāv sabiedrības intereses. <i>LRT</i> padome Seimā sniedz ikgadēju ziņojumu par <i>LRT</i> darbību.</p>	<p><i>LRT</i> vada un pārstāv <i>LRT</i> ģenerāldirektors, kuru atklāta konkursa kārtībā uz piecu gadu termiņu ieceļ padome. Par ģenerāldirektoru var iecelt tikai Lietuvas Republikas pilsoni ar nevainojamu reputāciju, kurš ieguvis atbilstošu izglītību un ir ar piecu gadu vadoša darba pieredzi. Ģenerāldirektors nevar būt kādas politiskās partijas vai politiskās organizācijas biedrs un citu plašsaziņas līdzekļu uzņēmuma darbinieks, viņa pienākumi nav savienojami ar vēlētajiem vai ieceltajiem amatiem Seimā, valdībā, Lietuvas Radio un televīzijas komisijā un viņam jāievēro citi ierobežojumi, kas attiecas uz padomes locekļiem. Ģenerāldirektors ir atbildīgs par <i>LRT</i> darbību kopumā, tostarp par raidījumiem, ko veido un pārraida <i>LRT</i>. Ģenerāldirektors atskaitās padomei. <i>LRT</i> ģenerāldirektoram var būt viens vai vairāki vietnieki.</p>
 <p>Zviedrija</p>	<p>Fonda (<i>Förvaltningsstiftelsen</i>) vadībā ir 13 personas, ko izvirza visas <i>Riksdag</i> politiskās partijas un apstiprina valdība. Tajā nevar būt parlamentā ievēlēto deputātu. Tā kā fonds darbojas ilgstoši, tā sastāvu nedrīkst tieši ietekmēt vēlēšanu rezultāti vai izmaiņas valdībā. Locekļu pilnvaru termiņš ir saistīts ar <i>Riksdag</i> pilnvaru termiņu, proti, priekšsēdētāju un sešus fonda locekļus ieceļ nākamajā gadā pēc kārtējam <i>Riksdag</i> vēlēšanām. Fonda vadības struktūras locekļu darbības termiņš ir astoņi gadi, savukārt priekšsēdētāja – četri gadi. Fonda vadība neietekmē SEPL organizatoriskos jautājumus vai darbības virzienu, programmu saturu, kā arī finanšu līdzekļu piešķiršanu raidorganizācijām. Fonda vadība sniedz ziņojumus valdībai par katra SEPL piešķirto finanšu līdzekļu izlietojumu un darbības rezultātiem.</p>	<p>Raidorganizācijām <i>SVT</i>, <i>SR</i> un <i>UR</i> ir katrai sava valde, kuras locekļus ieceļ fonds. Valdē ir deviņi locekļi. Valdē ir jābūt personām ar labu reputāciju, kas ir iesaņņotas Zviedrijas sabiedrībā un guvušas pieredzi dažādās jomās. Valde pieņem lēmumus par raidorganizācijas darbības mērķiem, virzienu ilgtermiņā, tostarp programmu klāstu, finanšu plānošanu. Vienlaikus tā nekādā veidā nelemj par raidījumu saturu. Valde sniedz pārskatus fonda vadībai par raidorganizācijas darbību un tās rezultātiem.</p>

Igaunijā darbojas arī [Sabiedriskā konsultatīvā padome](#), kuras uzdevums ir konsultēt sabiedriskās apraides valdi par jautājumiem, kas saistīti ar raidījumu un citu mediju produktu saturu un programmu pakalpojumu struktūru, un par sabiedriskās apraides attīstības plāna projekta sagatavošanu. Konsultatīvajā padomē darbojas no deviņiem līdz

15 locekļiem, kurus ieceļ padome saskaņā ar valdes priekšlikumu uz laiku līdz pieciem gadiem. Konsultatīvās padomes locekļu iecelšanas pamatā ir sabiedrības interešu grupu un dažādu sabiedriskās dzīves jomu pārstāvība.

Pēc pašreizējās ERR vadības ieskata, esošais ERR pārvaldības modelis ir optimāls. Vienlaikus tiek paustas bažas par **pārāk augstu politiski deleģēto locekļu īpatsvaru sabiedriskās apraides padomē** (pa vienam no katras parlamentā pārstāvētas frakcijas – to pašlaik ir sešas), salīdzinot ar pieredzējušu lietpratēju skaitu publiskajā apraidē (četri). Vienlaikus lietpratēji iesaka Igaunijas ERR pārvaldības modeli uzlabot divus aspektus. Pirmkārt, sabiedriskās apraides padomes locekļu lietpratēju **atlasī nodrošināt publiska un pārskatāma konkursa kārtībā**, lai garantētu šo personu politisko neitralitāti un profesionālo autoritāti. To, ka personām jābūt nozarē atzītiem lietpratējiem, prasa [likums](#), taču šis princips, pēc lietpratēju ieskata, ne vienmēr tiek ievērots. Otrkārt, **uz ERR valdes priekšsēdētāja amatu būtu rīkojams atklāts konkurss**.

Kā plašsaziņas līdzekļu pārstāvji, tā jomas lietpratēji atzīmē, ka valsts pārvaldē un politikajā darba kārtībā SEPL regulējuma pilnveidei netiek piešķirta augsta prioritāte. Turklāt valstī būtu jāpilnveido regulējums, kas attiektos uz visu veidu plašsaziņas līdzekļiem. Pastāv viedoklis, ka **mediju tirgus būtu jānosaka no valdības neatkarīgam regulatoram**, kura pienākumos ietilptu arī **SEPL plānoto jauno mediju pakalpojumu sabiedriskā nozīmīguma novērtēšana**, proti, vai tie uzlabotu kopējo mediju piedāvājumu valstī un ir sabiedrības interesēs.

Jāatzīmē, ka Igaunijas modelis neparedz galvenā (centrālā) redaktora institūciju. Katram ERR apraides veidam ir savs galvenais redaktors, un žurnālistiem nav obligāti jāņem vērā valdes locekļu viedoklis. Pēc lietpratēju ieskata, **tas novērs risku vienai personai (redaktoram vai valdes loceklim) koncentrēt savā pārzinā disproporcionāli lielu ietekmi uz raidorganizācijas žurnālistu darbu.** Ētikas ombuda institūcijai savukārt ir svarīga loma strīdos par ERR saturu.

ERR ikdienas darbu organizē 27 nodaļu vadītāji, kuri ir tieši pakļauti ERR valdei.

Avoti: [ERR, 2023](#); [Jõesaar, 2023](#); [Roose, 2023](#)

Lietuvā Nacionālās radio un televīzijas padomes tiešā pakļautībā darbojas vairākas struktūrvienības: Revīzijas un riska vadības komiteja, Iepirkumu un investīciju politikas komiteja, Satura komiteja, Iekšējā audita dienests, LRT ētikas kontrolieris (ombuds), kā arī var būt citas pastāvīgās vai pagaidu komitejas, ja tas nepieciešams.

LRT vadība akcentē, ka Lietuvas Nacionālā radio un televīzijas padome pārstāv sabiedrības intereses. Pašreizējais **LRT padomes veidošanas princips pasargā LRT no politiskās ietekmes, jo padomes locekļu pilnvaru laiks nepārkļūst ar to institūciju pilnvaru laiku, kas padomi ievēl.** LRT padomes locekli nevar atsaukt pirms viņa pilnvaru termiņa beigām, izņemot likumā noteiktos gadījumus. Ja par padomes locekli ieceltā persona ir politiskās partijas vai politiskās organizācijas biedrs, tai uz darbības laiku padomē dalība kādā no minētajām organizācijām ir jāaptur. Savukārt LRT ģenerāldirektoru ieceļ amatā un atbrīvo LRT padome, un viņš ir pakļauts padomei. LRT ģenerāldirektors ir atbildīgs par sabiedriskās raidorganizācijas darbību kopumā un LRT veidotajiem un pārraidītajiem raidījumiem. Televīzijas, radio un tīmekļvietnes darbību vada attiecīgo nodaļu vadītāji. Ģenerāldirektora tiešā pakļautībā ir deviņas struktūrvienības, tostarp darbojas [Pētnieciskās žurnālistikas](#) nodaļa. Ar tās palīdzību ir izmeklēti kopumā vairāk nekā 160 gadījumi, katru gadu tiek pārbaudīti aptuveni 50 fakti, tostarp atklājot dažādas manipulācijas.

LRT nav viena galvenā (centrālā) redaktora. Katrai televīzijas, radio un tīmekļvietnes nodaļai ir sava redakcija ar galveno redaktoru, taču jautājums par viena galvenā redaktora amata ieviešanu visām nodaļām tiek apspriests.

Avots: [Garbačiauskaitė-Budrienė, 2023](#); [LRT, 2023](#)

Zviedrijā **sabiedrisko elektronisko mediju pārvaldības un attīstības jautājumiem ir augsta prioritāte valsts pārvaldes un politikajā dienaskārtībā.** Tiek uzskatīts, ka normatīvajam regulējumam jābūt vērstam uz to, lai nodrošinātu sabiedrisko pakalpojumu uzņēmumu neatkarību no valsts, kā arī valsts pārvaldes institūciju un dažādu sabiedrības interešu grupu iekļaušanās. Sabiedriskajiem medijiem būtu jāatstāj iespēja pašiem lemt par programmu izveidi un to saturu.

2023. gada februārī Zviedrijas valdība uzdeva parlamenta komisijai [sagatavot](#) priekšlikumus par [Preses, radio un televīzijas pārvaldes](#) (kas atbild par visu plašsaziņas līdzekļu uzraudzību un konsultēšanu) darbības regulāciju un veicamajiem uzdevumiem laikposmā no 2026. gada līdz 2033. gadam. Priekšlikumiem jābūt vērstiem uz labu apstākļu radīšanu SEPL pakalpojumu sniegšanai, kā arī jāaizsargā to neatkarība. Triju sabiedrisko raidorganizāciju apvienošana šajā uzdevumā nav paredzēta.

Avoti: [Dierauer, 2023](#); [Fredriksson, 2023](#)

3. Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu finansēšana

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem ir **ilgtspējīga finansējuma mehānisma izveide, kas vienlaikus nodrošinātu SEPL neatkarību**. [Sabiedrisko mediju alianse](#), izvēloties piemērotāko SEPL finansēšanas modeli, iesaka izvērtēt to, vai finansēšanas modelis:

- ✓ nodrošina SEPL finanšu stabilitāti;
- ✓ nodrošina finansējuma paredzamību;
- ✓ nodrošina saikni starp sabiedrību un mediju organizāciju, kā arī ir savietojams ar iedzīvotāju maksātpēju un apmierinātību ar SEPL piedāvājumu.

Lietpratēji vēl [norāda](#), ka SEPL finansējuma modelis būtu jāvērtē atbilstoši tam, **vai sabiedriskie mediji spēj izpildīt tiem noteiktās funkcijas**, kā arī pēc finansējuma piešķiršanas tipa, proti, **vai finansēšanā piedalās visa sabiedrība solidāri** (kā Lietuvā un Zviedrijā) **vai arī finansējums tiek piešķirts politiska lēmuma rezultātā** (kā, piemēram, Igaunijā). Savukārt [atzinumā](#) par priekšlikumiem Eiropas Mediju brīvības aktam norādīts, ka "neatkarīga, taču ne politiski iecelta struktūra ir vislabākā iespēja noteikt atbilstošo finansējuma apmēru, kas vajadzīgs, lai sabiedrisko mediju pakalpojumu sniedzēji varētu pildīt savus uzdevumus. Pašlaik vērojami centieni politizēt jautājumu par finansējumu sabiedrisko mediju pakalpojumu sniedzējiem ir ievērojams drauds mediju brīvībai".

Finansēšanas modeļi ir dažādi, un katram no tiem ir gan priekšrocības, gan trūkumi. Pasaulē biežāk izmantotie SEPL [finansēšanas modeļi](#) ir šādi: ieņēmumi no reklāmas, speciāls SEPL nodoklis, valsts finansējums, nodeva no mājražotniecības, maksa par licenci un abonementmaksa. Var tikt izmantots arī [jauktais finansēšanas modelis](#), kas nodrošina to, ka SEPL organizācijas nav atkarīgas no viena finansēšanas veida. Šāda pieeja aizsargā raidorganizācijas no politiskas ietekmes, nestabilitātes vai finanšu tirgus svārstībām.

Igaunijas SEPL finansējumu nodrošina no valsts budžeta līdzekļiem. [Sabiedriskajos elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos](#) netiek pārraidītas reklāmas, kā arī netiek gūti ieņēmumi no tām, izņemot gadījumus, kad iegūtas starptautiska, liela mēroga pasākuma apraides tiesības vai tiesības pārraidīt sabiedrībai nozīmīgus kultūras vai sporta notikumus. [Sabiedriskās apraides likumā](#) noteikts, ka SEPL ieņēmumus veido ikgadējā valsts budžeta piešķirums, ieņēmumi no pašu programmu un plašsaziņas līdzekļu pakalpojumu pārraidīšanas un izplatīšanas tiesību pārdošanas, ieņēmumi no arhīvu materiālu izmantošanas, ieņēmumi no sabiedriskās apraides oriģinālo produktu un pakalpojumu pārdošanas, dāvinājumi un ziedojumi (kas nav uzskatāmi par ieinteresēto pušu atbalstu vai sponsorēšanu), procenti un citi finanšu ieņēmumi, finansējums īpašiem mērķiem paredzētiem projektiem, kā arī citi ieņēmumi no sabiedriskās raidorganizācijas darbības, kuri nav pretrunā ar sabiedriskās raidorganizācijas mērķiem un kurus ir apstiprinājusi Sabiedriskās apraides padome.

Igaunijas sabiedriskā raidorganizācija [ERR 2020. gadā](#) kā valsts budžeta finansējumu saņēma 34 590 778 *euro*; papildus – 2 017 349 *euro* attīstības pasākumu nodrošināšanai, kā arī 1 283 449 *euro* kiberdrošības pasākumu nodrošināšanai. *ERR* kopējie ieņēmumi 2020. gadā bija 41 040 446 *euro*. Savukārt [2021. gadā](#) *ERR* kā valsts budžeta finansējumu saņēma 34 290 778 *euro*, attīstības pasākumiem – 8 017 349 *euro* un kiberdrošības pasākumu nodrošināšanai – 2 378 829 *euro*. *ERR* kopējie ieņēmumi 2021. gadā bija 48 069 352 *euro*. Savukārt [2022. gadā](#) kā valsts budžeta finansējumu *ERR* saņēma 34 822 617 *euro*, attīstības pasākumiem – 1 917 349 *euro*, kiberdrošības pasākumiem – 1 000 001 *euro*. *ERR* kopējie ieņēmumi 2022. gadā bija 40 346 301 *euro*.

ERR vadība norāda, ka **finansējuma modelis no valsts budžeta nenodrošina *ERR* darbības paredzamību un tās ilgtermiņa plānošanu**, jo katru gadu ir jāpamato, ka prasītais finanšu apjoms tiešām ir nepieciešams.

Budžeta finansējums netiek proporcionāli piešķirts vai nodalīts konkrētam apraides veidam – televīzijai, radio vai kam citam. Šis apstāklis sniedz **priekšrocību nodrošināt finansējumu projektiem, kas skar visus apraides veidus**, piemēram, vienotu tehnoloģiju ieviešanai. Vienlaikus *ERR* finansiālo neatkarību garantē likums, un *ERR* redakcijās un nodaļās pagaidām tas nerada bažas.

Apvienotā sabiedriskās apraides modeļa (viss finansējums nonāk vienā organizācijā) priekšrocība ir iespēja operatīvi atvēlēt zināmu kopējo finanšu resursu daļu neplānotiem izaicinājumiem, kas savukārt var nebūt iespējams, ja raidorganizācijas ir nodalītas ar iepriekš saplānotu finansējuma apmēru.

Avoti: [Jöesaar, 2023](#); [Roose, 2023](#)

[ERR kopējā budžeta](#) apjoms kā daļa no IKP ir samazinājies no 0,17 % 2007. gadā līdz 0,12 % 2022. gadā. Ja *ERR* iegūto finansējumu skata kā īpatsvaru no valsts kopējā budžeta, tad sabiedriskajai apraidei 2007. gadā, kad tika realizēta SEPL apvienošana, tas bija 0,55 %, savukārt 2022. gadā – 0,28 % no valsts budžeta. *ERR* pauž **bažas pa to, ka SEPL budžets ir samazinājies un var tikt pakļauts politiskai ietekmei**. [Lietpratēji](#) saskata pretrunas saistībā ar finansējumu

un kvalitatīva satura nodrošināšanu – ERR piedāvā vairāk raidījumu nekā jebkad iepriekš, tomēr finansējuma apmērs kā daļa no kopējā valsts budžeta samazinās.

Lietuvā 2015. gadā tika mainīts finansēšanas modelis nolūkā nodrošināt to, lai SEPL nebūtu pakļauti politiskajai ietekmei, kā arī būtu neatkarīgi no reklāmdevējiem. LRT 2015. gadā izgāja no reklāmas tirgus. [LRT budžetam](#) no valsti iekasētajiem nodokļiem katru gadu tiek novirzīts **1 % no iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieņēmumiem, kā arī 1,3 % no akcīzes nodokļa ieņēmumiem, kas saņemti valsts un pašvaldību budžētā iepriekšējā gadā.** [Likumā](#) noteikts, ka piešķirto finanšu līdzekļu apmērs nedrīkst būt mazāks par 2019. gadā saņemto finansējumu. LRT vēl tiek finansēta no tādiem ieņēmumiem, kas gūti no raidījumu pārdošanas, sponsorēšanas (gadījumos, kad LRT iegūtas apraides tiesības uz sporta, kultūras vai citu sabiedriski nozīmīgu pasākumu translāciju likumos noteiktajā kārtībā), izdevējdarbības, kā arī no atbalsta un ieņēmumiem, kas gūti no komercdarbības un saimnieciskās darbības. Valsts atbalsta SEPL, [nodrošinot](#) daļēju finansējumu projektiem, kas saistīti ar drošību, medijpratību, kultūras un izglītības projektiem. LRT ir [atlaufs pārraidīt likumā noteiktu sponsorētu](#) sporta un kultūras notikumu ziņojumus, kā arī informāciju par sociālajiem, kultūras un izglītības jautājumiem. LRT papildu līdzekļus vēl gūst no apakšlicenču pārdošanas un telpu iznomāšanas. 2019. gadā šādā veidā tika nodrošināti ieņēmumi 2,5 milj. *euro* apmērā, savukārt 2022. gadā – 1,64 milj. *euro*. Šos līdzekļus LRT izmanto darbinieku motivācijas programmai, kā arī Lietuvas filmu veidotāju atbalstam.

LRT pašreizējā vadība uzskata, ka finansēšanas modeļa izmaiņu mērķis ir sasniegts. SEPL finansēšanas modelis, kurā budžets ir tieši saistīts ar valsti iekasētajiem nodokļiem un tiek automātiski aprēķināts kā fiksēta daļa no šo nodokļu ieņēmumiem, **nodrošina LRT neatkarību ne tikai no politiskās ietekmes, bet arī no ekonomiskās situācijas valstī un no reklāmdevējiem.**

Ir bijuši mēģinājumi 2015. gadā ieviestā finansēšanas modeļa likumību apšaubīt vai to mainīt, taču Konstitucionālā tiesa 2020. gadā nolēma, ka finansēšanas modelis atbilst Konstitūcijai.

Avots: [Garbačiauskaitė-Budrienė, 2023](#)

Pēc lietpratēju [ieskata](#), Lietuvā, kur sabiedriskā medija finansējums piesaistīts diviem nodokļiem, tā apjoms ir vieglāk administrējams, proti, to ir vieglāk palielināt vai samazināt atbilstoši medija vajadzībām, koriģējot nodokļa procentuālo daļu. **Lietuvas finansējuma modelis sasniedz mērķi “stiprināt sabiedriskos medijus un palielināt to finansējumu”.**

[Valsts budžeta piešķirums](#) LRT 2021. gadā bija 53,79 milj. *euro*; 2020. gadā – 46,3 milj. *euro*. No šiem līdzekļiem apmēram 85 % tiek atvēlēti satura veidošanai un iegādei. Piektā daļa LRT gada budžeta līdzekļu atgriežas valsts budžētā dažādu LRT nomaksāto nodokļu veidā. LRT [2022. gadā](#) valsts finansējuma ietvaros saņēma 55,43 milj. *euro*.

Zviedrijā kopš 2019. gada 1. janvāra SEPL tiek [finansēti](#) no speciāla sabiedrisko pakalpojumu nodokļa ieņēmumiem. Ņemot vērā pieņēmumu, ka radio un televīzijai ir būtiska nozīme sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā, sabiedriskā apraide tiek finansēta kolektīvi neatkarīgi no tā, cik katrs iedzīvotājs to izmanto. Nodoklis par sabiedrisko apraidi tiek iekasēts no ikvienas personas, kas vecāka par 18 gadiem, un tas veido 1 % no ar nodokli apliekamajiem ienākumiem, vienlaikus [nepārsniedzot](#) 1300 Zviedrijas kronu (aptuveni 112 *euro*) gadā vienai personai. Samazinātais nodoklis tiek piemērots iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, kā arī māsaimniecībām, kuras veido viena persona, un ģimenēm, kurā ir tikai viens no vecākiem. Pirms šā nodokļa ieviešanas ilgstoši tika iekasēta abonentmaksā. Ieņēmumus no [sabiedrisko pakalpojumu nodokļa](#) Zviedrijas nodokļu aģentūra katru mēnesi pārskaita uz speciālu kontu Valsts kasē (*Riksgäldskontoret*). Šo kontu Deputātu palāta pārvalda slēgtā sistēmā, kas ir nodalīta no pārējā valsts budžeta. Šos līdzekļus var izmantot tikai triju SEPL sabiedrību finansēšanai: 2022. gadā SVT saņēma nedaudz mazāk par 60 % no kopējā līdzekļu apjoma, aptuveni 35 % tika novirzīti SR un 5 % – UR. Papildu ieņēmumus minētie uzņēmumi gūst no autoratlīdzībām, finanšu piešķirumiem, izdevējdarbības, kopražojumiem, apraides un lietošanas tiesību pārdošanas, tehnoloģiju pakalpojumiem, kā arī no citas saimnieciskās darbības. Sabiedriskās apraides programmās nav atļauta reklāma, tomēr sporta pasākumu sponsorēšana ir atļauta.

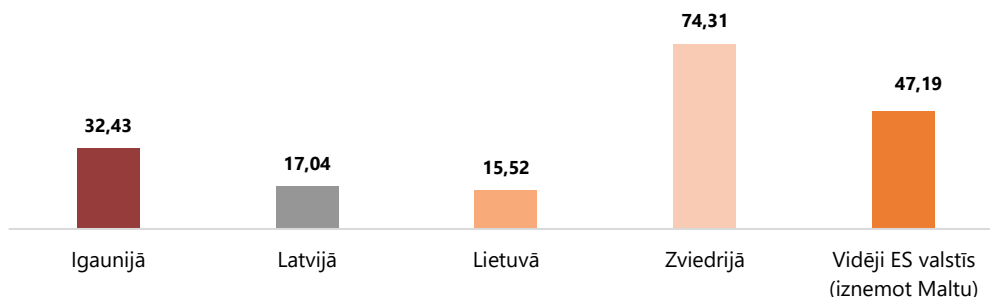
Valdība lemj par katra gada finansējuma apmēra sadali ikvienai no raidsabiedrībām (SVT, SR un UR). Apstiprināto finansējuma apmēru nevar mainīt, kas savukārt nodrošina SEPL raidorganizāciju darbības stabilitāti un prognozējamību.

Kaut gan valdības darba kārtībā SEPL raidorganizāciju apvienošanas jautājums nav aktuāls, tiek gaidīti risinājumi **sadarbības stiprināšanai starp trim atsevišķām raidorganizācijām, lai veicinātu sabiedrisko mediju finansējuma iespējami efektīvu izmantošanu.**

Avots: [Fredriksson, 2023](#)

[2021. gadā SVT](#) kopējie ieņēmumi bija 5303 miljoni Zviedrijas kronu (469 miljoni *euro*), no tiem papildu ieņēmumi bija aptuveni 5,4 %. [2022. gadā SVT](#) kopējie ieņēmumi bija 5305 miljoni Zviedrijas kronu (ap 470 miljoniem *euro*), no tiem papildu ieņēmumi bija aptuveni 4 %. [2021. gadā SR](#) kopējie ieņēmumi bija 3057 miljoni Zviedrijas kronu (aptuveni 271 miljons *euro*), no tiem papildu ieņēmumi bija aptuveni 1,5 %. [2022. gadā SR](#) kopējie ieņēmumi bija 3181 miljons Zviedrijas kronu (aptuveni 281 miljons *euro*). [2021. gadā UR](#) kopējie ieņēmumi bija 444,6 miljoni Zviedrijas kronu (ap 38,2 miljoniem *euro*), bet [2022. gadā UR](#) kopējie ieņēmumi bija 438,2 miljoni Zviedrijas kronu (ap 37,6 miljoniem *euro*).

Valstu starpā ir visai ievērojamas atšķirības SEPL saņemtā finansējuma apmēra rādītājos absolūtā izteiksmē. Lai tā limenis būt salīdzināms, [EBU](#) to izsaka kā SEPL izmaksas valstī uz vienu iedzīvotāju gadā (1. attēls).

1. attēls. Izdevumi (*euro*) sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem uz vienu iedzīvotāju Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Zviedrijā un vidēji ES valstīs 2020. gadā
Avots: [Sveriges Television AB, 2023](#)

[EBU](#) aprēķini liecina, ka 2021. gadā tajās valstīs, kur sabiedriskās apraides raidorganizācijas ir pievienojušās [EBU](#), iedzīvotāju izmaksas valsts SEPL finansēšanai ir vidēji 0,11 *euro* dienā. Lietuvā 2022. gadā [LRT](#) izmaksas uz vienu iedzīvotāju palielinājās līdz 19,8 *euro*.

4. Sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi starpvalstu novērtējumos

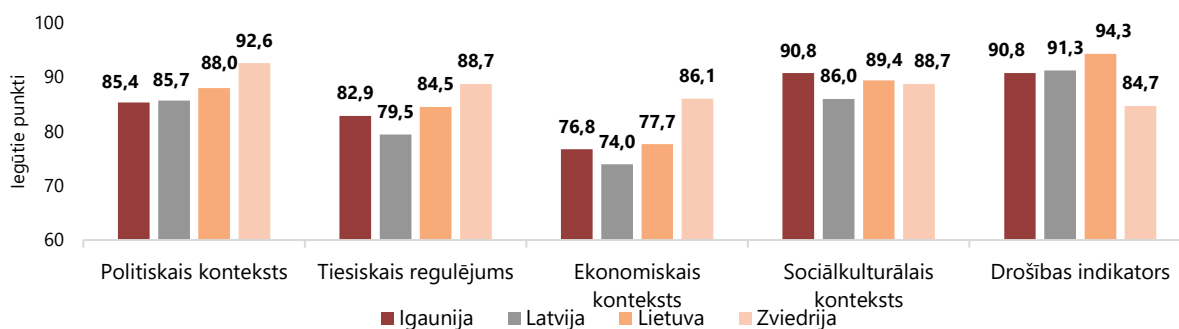
Organizācija "Reportieri bez robežām" ([Reporters sans Frontières](#), *RSF*) ir noteikusi starptautiskus standartus plašsaziņas līdzekļu darbībā. Tā ir brīvprātīga [iniciatīva](#) nolūkā popularizēt labās prakses standartus dažādos plašsaziņas līdzekļu darbības virzienos. Tiek vērtēta, piemēram, plašsaziņas līdzekļu darbinieku profesionalitāte, spēja piedāvāt ziņas un informāciju sabiedrības interesēs, nepakļaujoties politiskai, ekonomiskai vai cita veida ietekmei.

Lietuvas sabiedriskā raidorganizācija [LRT](#) ir sertificēta atbilstoši šīs iniciatīvas kritērijiem. Starptautiskie auditori ir augsti novērtējuši [LRT](#) atbilstību starptautiskajiem uzticamas žurnālistikas standartiem.

RSF izveidotajā [Pasaules preses brīvības indeksā](#) (*World Press Freedom Index*) tiek vērtēta mediju vide 180 valstīs un teritorijās, izmantojot piecus rādītājus: **politiskais konteksts**, **tiesiskais regulējums**, **ekonomiskais konteksts**, **sociālkulturālais konteksts un drošība**.

Lai gan katrai valstij Pasaules preses brīvības indeksā plašsaziņas līdzekļu žurnālistu darbības novērtējums sniegts, ņemot vērā mediju vidi valstī kopumā, tas daudzējādā ziņā sniedz priekšstatu par SEPL darbības kontekstu, jo sevišķi **valstis, kur SEPL ieņem ievērojamu plašsaziņas līdzekļu tirgus daļu, kā tas ir arī Igaunijā, Lietuvā un Zviedrijā**. Pasaules preses brīvības indeksa 2023. gada [novērtējumā](#) kopumā konstatēti vairāki **riska faktori, kas ietekmē arī SEPL**. Piemēram, attieksme pret žurnālistiem kļūst aizvien agresīvāka un naidīgāka, tostarp sociālo mediju vidē, ir attīstījusies viltus satura un dezinformācijas izplatība, kā arī radīti rīki to veidošanai un izplatīšanai. **Lietuva** šajā indeksā ierindota augstajā septītajā vietā (2022. gadā tā atradās devītajā vietā un 2021. gadā – 28. vietā). **Igaunija** tika novērtēta ar astoto pozīciju, zaudējot 2022. gadā iegūto ceturto vietu, savukārt 2021. gadā tā atradās 15. vietā. Visaugstāk ir novērtētas Norvēģija, Īrija un Dānija. **Zviedrija** ierindota ceturtajā pozīcijā (trešajā vietā tā atradās gan 2021., gan 2022. gadā). Latvija indeksa novērtējumā 2023. gadā ierindojās 16. vietā (2022. un 2021. gadā attiecīgi 22. vietā). Detalizētāk skat. 2. attēlu.

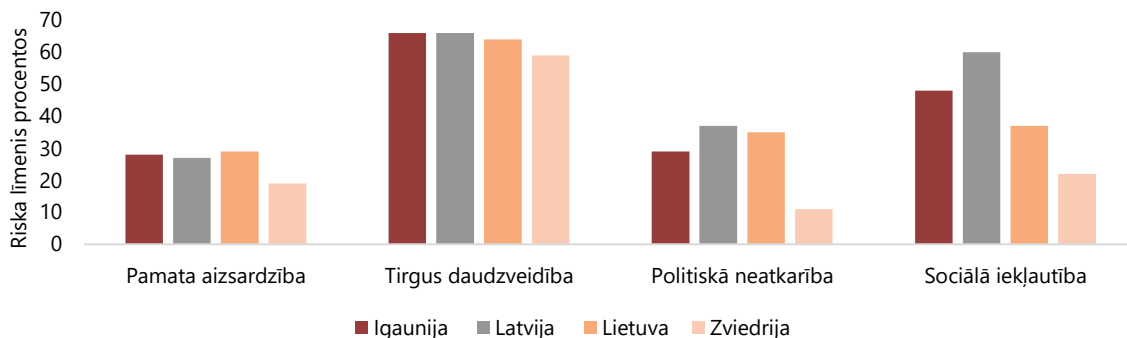

Preses brīvības indeksā iegūto punktu vērtējuma skala: [85–100 punkti] labi; [70–85 punkti] apmierinoši; [55–70 punkti] problemātiski; [40–55 punkti] slikti; [0–40 punkti] ļoti slikti

2. attēls. Pasaules preses brīvības indeksa rādītāju novērtējums Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Zviedrijā 2023. gadā

Avots: [RSF, 2023](#)

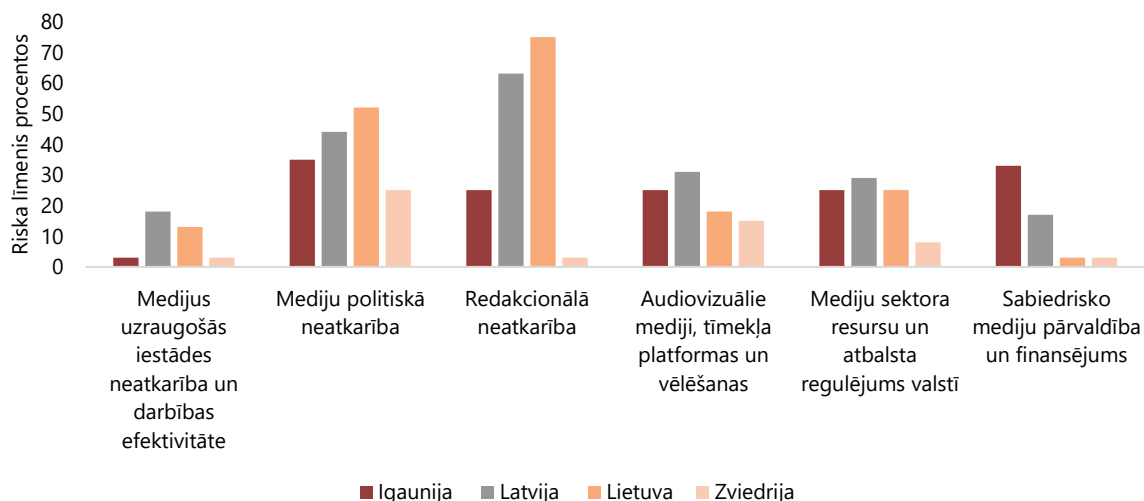
[Plašsaziņas līdzekļu plurālisma monitoringā](#) (Media Pluralism Monitor, MPM) vērtē plašsaziņas līdzekļu vidi ES dalībvalstīs un dažās kandidātvalstīs (Albānijā, Melnkalnē, Ziemeļmaķedonijas Republikā, Serbijā un Turcijā). MPM vērtēti riski un apdraudējumi plašsaziņas līdzekļiem katrā valstī četrās galvenajās jomās ir šādi: **pamata aizsardzība, tirgus daudzveidība, politiskā neatkarība un sociālā iekļautība**. Katru jomu vērtē ar pieciem rādītājiem. Riska līmenis tiek vērtēts procentos: 0–33 % liecina par zemu risku; 34–66 % – par vidēju un 67–100 % – par augstu risku. 2022. gada [MPM](#) ziņojumā rezultātus par Igauniju, Latviju, Lietuvu un Zviedriju skat. 3. attēlā.

3. attēls. Riska līmeņa novērtējums Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Zviedrijā plašsaziņas līdzekļu plurālisma monitoringā 2022. gadā

Avots: [Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2022](#)

[MPM](#) vērtējumā ņem vērā vairākus rādītājus, kuri raksturo SEPL vidi un darbību un kuru novērtējums savukārt būtiski ietekmē kopējo riska līmeņa vērtējumu četrās galvenajās jomās. (4. attēls).

4. attēls. SEPL darbības kontekstu raksturojošie rādītāji galveno jomu novērtējumā Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Zviedrijā plašsaziņas līdzekļu plurālisma monitoringā 2022. gadā

Avots: [Centre for Media Pluralism and Media Freedom, 2022](#)

Turpmāk sniegts Igaunijas, Lietuvas un Zviedrijas plašsaziņas līdzekļu jomu un rādītāju risku raksturojums, ciktāl tas attiecas uz SEPL, pamatojoties uz *RSF* un uz *MPM* vērtējumu.

Pamata aizsardzības jomas riska rādītājs [liecina](#), ka Igaunija, Latvija, Lietuva un Zviedrija kopumā ir zema riska valstis. Šīs jomas rādītāji raksturo mediju nozares vispārējo regulējumu valstī; tiek novērtēts arī tas, vai regulējumā ir aizsargāta žurnālistikas vārda brīvība un tiesības uz informāciju, to valsts pārvaldes iestāžu neatkarība un efektivitāte, kuru kompetencē ir mediju jomas regulācija un uzraudzība.

Igaunijā **pamata aizsardzības jomas** risku (28 %) [ietekmē](#) tas, ka valstī nav izveidota vispārēja plašsaziņas līdzekļus uzraugoša iestāde, kā arī mediju ombuds, kas būtu atbildīgs par informācijas vides uzraudzību. Riska līmeni paaugstinājis arī fakts, ka Igaunijā ir ētikas padomnieks, kura darbības kompetence attiecas tikai uz Igaunijas sabiedrisko apraidi. Datu aizsardzības regulējuma ieviešana dažās situācijās ir apgrūtinājusi informācijas iegūvi.

Lai gan Igaunijā nav izveidota atsevišķa medijus uzraugoša iestāde, risks rādītājā **medijus uzraugošās iestādes neatkarība un efektivitāte** novērtēts kā zems – 3 %. Tas skaidrojams ar to, ka mediju uzraudzība notiek saskaņā ar Eiropas regulējošo iestāžu platformas (*European Platform of Regulatory Authorities, EPRA*) [regulatīvajiem nosacījumiem](#). Igauniju tajā pārstāv Patērētāju tiesību aizsardzības un tehniskās uzraudzības aģentūra (*Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet, TTJA*). *TTJA* ir atbildīga arī par plašsaziņas līdzekļu regulējumu, tostarp tai ir noteikta kompetence pārraudzīt mediju saturu.

Risks, kas saistīts ar **mediju sasniedzamību un piekļuvi internetam**, novērtēts kā zems (27 %). SEPL pieejamību, jo sevišķi attālākos lauku apvidos, var ietekmēt trūkumi platjoslas interneta pārklājumā un nepietiekams datu pārraides ātrums.

Lietuvā, kur mediju vidē dominē sabiedriskā raidorganizācija *LRT*, **pamata aizsardzība** ir **vidēja riska** joma (29 %). Neraugoties uz nepilnībām tiesiskā regulējuma sistēmā, finanšu jautājumos un zināmu [spriedzi](#) starp žurnālistiem un politiķiem (mediji dažkārt bez paskaidrojumiem saņem atteikumus sniegt publisku informāciju), žurnālisti strādā salīdzinoši labvēlīgā vidē. Risks, kas saistīts ar **medijus uzraugošās iestādes neatkarību un efektivitāti**, ir saglabājas [zemā līmenī](#) (13 %). Mediju uzraudzību isteno Komunikāciju regulējošā iestāde (*Ryšių reguliavimo tarnyba*) un [Lietuvas Radio un televīzijas komisija](#) (neatkarīga Seimam pakļauta iestāde) atbilstoši [Elektronisko sakaru likumā](#) noteiktajai kompetencei.

Daudzviet piekļuves trūkums platjoslas internetam un salīdzinoši ierobežots interneta pārklājums Lietuvā kopumā rada bažas par SEPL pieejamību – rādītājā **mediju sasniedzamība un piekļuve internetam** risks ir vidējs (52 %).

Tiesiskais [regulējums](#), kas nodrošina žurnālistu tiesību aizsardzību, paredz iespēju izmantot pašregulācijas elementus. Piemēram, *LRT* ir spēkā organizācijas izstrādāts [LRT žurnālistu ētikas kodekss](#), ko savukārt izmanto [LRT ētikas ombuds](#) un kas saskaņā ar tiesību aktiem ir pilnvarots risināt ētikas jautājumus.

1766. gadā Zviedrija kļuva par pirmo valsti pasaulē, kas pieņēma [likumu par vārda brīvību](#). Tas sargā žurnālistikas neatkarību un publiskās informācijas pieejamības principu. Kopumā žurnālisti Zviedrijā [strādā](#) brīvi un neatkarīgi. To palīdz nodrošināt neatkarīgs [mediju ombuds](#), kas izskata sūdzības žurnālistikas ētikas jautājumos. Vienlaikus konstatēti arī ar profesionālo darbību saistīti ierobežojumi (piemēram, žurnālistiem tiešsaistē izteikti draudi).

Riski **pamata aizsardzības jomā** novērtēti kā [zemi](#) (19 %). To lielā mērā nosaka tāds rādītājs kā **medijus uzraugošās iestādes neatkarība un efektivitāte**, kur riska līmenis saglabājas [visai zems](#) (3 %). Zviedrijā ir iedibināti efektīvi mehānismi [Preses, radio un televīzijas pārvaldes](#) (plašsaziņas līdzekļu darbību uzraugošā iestāde) neatkarības garantēšanai. Tajā darbojas 11 personas (t. sk. priekšsēdētājs), kas pārstāv mediju nozari un akadēmisko kopienu un kas netiek politiski izraudzītas. Pārvaldes locekļus apstiprina Zviedrijas valdība. Šī pārvalde uzrauga arī SEPL raidorganizācijas.

Zviedrijas SEPL ziņu un raidījumu sasniedzamību ietekmē rādītājs ar zemu riska līmeni – **mediju sasniedzamība un piekļuve internetam** (21 %), jo valstī ir labi attīstīta IKT infrastruktūra, kas nodrošina plašu piekļuvi internetam.

Tirgus daudzveidības jomas vērtējumā tika ņemti vērā riski, kuru līmeni ietekmē plašsaziņas līdzekļu tirgus koncentrācijas pakāpe, mediju regulatoru efektivitāte, mediju nozares dzīvotspējas rādītāji, kā arī iedzīvotāju iespēja ietekmēt žurnālistikas saturu un politiķiem – SEPL darbu. 2022. gadā visās apskatā aptvertajās valstīs (Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Zviedrijā) [lielākie riski](#) starp četrām izvērtētajām jomām tika konstatēti tieši mediju **tirgus daudzveidības jomā** (3. attēls), kurā šā riska vērtējums sasniedza vidējā līmeņa augstāko robežvērtību (59–66 %). Jāuzsver, ka paaugstināts risks saskatīts apstākļi, ka šajās valstīs SEPL ieņem būtisku

mediju tirgus daļu, samazinot konkurenci kopējā mediju tirgū. Šo jomu maz ietekmējuši citu veidu riski, kas būtu attiecināmi uz sabiedrisko apraidi.

Igaunijā **tirgus daudzveidības jomas paaugstinātā riska** vērtība (66 %) atspoguļo faktu, ka attiecīgā regulējuma vai nu trūkst, vai tas nav aktualizēts. Igaunijas mediju tirgus lielā mērā ir pašregulējošs. Šis apstāklis, kā arī minimāla valsts iejaukšanās ir bijusi labvēlīga augsne oligopola tirgus situācijai (tirgū darbojas tikai daži lieli mediji). Igaunijā, ņemot vērā pēdējo 10 gadu laikā notikušo plašsaziņas līdzekļu **konsolidāciju**, mediju tirgū dominē sabiedriskā raidorganizācija *ERR* un divi lieli komerciālo mediju nami (*Postimees Group* un *Ekspress Group*), kuri darbojas visā Baltijā.

Mediju dzīvotspējas rādītājs ir ar vidēju risku (64 %), kas galvenokārt saistīts ar Covid-19 pandēmijas negatīvo ietekmi uz mediju darbību. Šī ietekme maz skāra SEPL dzīvotspēju. Žurnālista vidējā neto darba samaksa mēnesī 2021. gadā bija aptuveni 1585 euro.

Lietuvā **tirgus daudzveidības jomas vidēja riska** vērtība (64 %) ir saistīta ar to, ka valstī nav pietiekama regulējuma attiecībā uz mediju sektora īpašumtiesībām un tirgus koncentrāciju. Mediju tirgū dominē sabiedriskā raidorganizācija *LRT*, *TV3* grupa (kurā ietilpst deviņi televīzijas kanāli, trīs radiostacijas un vairāki mazāki mediju uzņēmumi), kā arī *LNK* grupa ar pieciem televīzijas kanāliem. Pēdējos gados ir palielinājusies to mediju auditorijas koncentrācija, kuri raida interneta vietnēs, kas savukārt rada augstu ieņēmumu koncentrāciju tiešsaistes ziņu medijos un tiešsaistes platformās. Digitāli veidotās reklāmas augsto koncentrāciju reklāmas tirgū nevar novērst bez īpašiem konkurences noteikumiem attiecībā uz šo mediju nozari. Ņemot vērā lielo un būtībā neregulēto plašsaziņas līdzekļu ieņēmumu tirgus koncentrāciju, ir svarīgi turpināt SEPL stiprināšanu, lai attīstītu sabiedrībai pieejamā satura daudzveidību.

Mediju dzīvotspējas rādītāja riska līmenis gada laikā ir **samazinājies** no 67 % līdz 55 %, jo 2021. gadā (kad komercmedijos Covid-19 pandēmijas ietekmē tika optimizēti izdevumi personālam) *LRT* tika izveidotas jaunas darbavietas, kā arī vidēji par 10 % palielināta *LRT* darbinieku alga. Tas bija iespējams, pateicoties finansējuma palielinājumam SEPL (par 16,2 % salīdzinājumā ar 2020. gadu).

Zviedrijā paaugstināts risks (59 %) ir **konstatēts tirgus daudzveidības jomā**, jo plašsaziņas līdzekļu normatīvajā regulējumā trūkst nosacījumu, lai novērstu īpašumtiesību augsto koncentrācijas pakāpi un neskaidro robežu starp redakcionālo un reklāmas saturu. Audiovizuālo mediju tirgū **dominē** četras televīzijas un trīs radio raidorganizācijas (tostarp sabiedriskie mediji). **Lietpratēji** atzīst, ka Zviedrijā ir optimāla spēcīgu sabiedrisko raidorganizāciju un spēcīgu privāto mediju darbības kombinācija, kas veicina kvalitatīva satura radīšanu un stimulē ziņu patēriņu.

Savukārt **mediju dzīvotspējas** rādītāja risks novērtēts kā zems, proti, 32 %. Dati par Covid-19 pandēmijas ietekmi liecina par to, ka galvenie samazinājumi nodarbinātības ziņā skāra ārštata un pašnodarbinātos žurnālistus.

Politiskās neatkarības jomā tiek novērtēta mediju regulējuma nosacījumu pastāvēšana un efektivitāte, kas izveidoti nolūkā aizsargāt ziņu saturu un pieejamību no politiskiem viedokļiem, tostarp valsts un politiskās varas ietekmes uz sabiedrisko mediju neatkarību. Turklāt šajā rādītāju grupā iekļauts vērtējums par mediju pašregulācijas lomu redakcionālās neatkarības un daudzveidīgas politiskās informācijas un viedokļu pieejamības nodrošināšanā, tostarp sevišķi vēlēšanu periodos. Attiecībā uz SEPL šīs jomas rādītāji var liecināt par politisku spiedienu iespējamību, lai panāktu, ka sabiedriskie mediji atspoguļotu konkrētu politisko pozīciju.

Igaunijā **politiskās neatkarības jomā** risks **novērtēts** kā zems (29 %). Rādītājā **mediju politiskā neatkarība** risks ir vidējs (35 %). Uz šo jomu attiecas **Sabiedriskās apraides likums** un **Mediju pakalpojumu likums**, taču nav atsevišķa regulējuma par interešu konfliktiem starp mediju īpašniekiem un valdošajām partijām/politīkiem. **Redakcionālās autonomijas** rādītāja riska līmenis ir zems (25 %).

Audiovizuālo mediju, tiešsaistes platformu un vēlēšanu rādītājā riska līmenis ir zems (25 %). **Mediju pakalpojumu likums** nosaka politiskās reklāmas līdzsvaru SEPL kanāliem, īpaši vēlēšanu kampaņu laikā. Lai gan politiskās reklāmas tiešsaistē regulējums noteikts **Reklāmas likumā**, tomēr tajā nav skaidri definētu nosacījumu, kas nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas un pārskatāmību politiskajai reklāmai tiešsaistes medijos tieši vēlēšanu kampaņu laikā. Riska līmeni paaugstina arī tas, ka nav regulējuma attiecībā uz visu veidu digitāli pieejamo reklāmu, ko tiešsaistē izvietoj privātie mediji, gūstot papildu ienākumus. Turklāt Igaunijas SEPL tiešsaistes portāliem, kas daudzus gadus bez maksas digitāli ir nodrošinājuši augstas kvalitātes žurnālistiku, **Sabiedriskās apraides likums** neparedz speciālu finansējumu to attīstībai.

Risks, kas saistīts ar **mediju sektora resursu un atbalsta regulējumu valstī**, novērtēts kā zems (25 %). Savukārt **SEPL pārvaldības un finansējuma neatkarības** risks (33 %) ir sasniedzis vidējo līmeni. Šo jomu regulē [Sabiedriskās apraides likums](#). Minētajā likumā ir noteiktas pārskatāmas un godīgas procedūras, lai nodrošinātu SEPL adekvātu finansējuma līmeni, tomēr *ERR* norāda, ka tai pastāvīgi trūkst resursu, tostarp tiešsaistes sabiedriskajiem pakalpojumiem.

Lietuvā plašsaziņas līdzekļu **politiskās neatkarības jomā** risks [novērtēts](#) kā zems (29 %). Jomu raksturojošais rādītājs **mediju politiskā neatkarība** novērtēts ar vidēju risku (52 %). Gandrīz puse Lietuvas Radio un televīzijas padomes locekļu tiek politiski nozīmēta (to dara prezidents un parlaments). Ir bijuši gadījumi, kad padomes amatos nonāk arī bijušie vai esošie partiju biedri. Ņemot vērā iepriekš minēto, rādītājā **redakcionālā neatkarība** riska līmenis atzīmēts kā augsts (75 %). **Audiovizuālo mediju, tiešsaistes platformu un vēlēšanu** rādītājā riska pakāpe ir zema (18 %), jo ar [likumu](#) no 2021. gada aizliegta politiskā reklāma SEPL kanālos. Vienlaikus likumā noteikta SEPL raidlaika regulācija politisko amatu kandidātiem vēlēšanu kampaņu laikā.

Mediju sektora resursu un atbalsta regulējums valstī nesatur izteikti lielus riskus (riska līmenis 25 %), jo kopumā tiešās un netiešās valsts subsīdijas medijiem tiek sadalītas godīgi un pārskatāmi. Zināma spriedze pastāv attiecībā uz tiešsaistes mediju finansējumu. Saskaņā ar [likumu](#) *LRT* tīmekļvietnes darbībai no valsts budžeta piešķirtie līdzekļi tiek izdalīti atsevišķā līdzekļu pozīcijā. *LRT* finansējuma pieaugums pēdējos gados ir ļāvis nodrošināt atbilstošu finansējumu *LRT* tīmekļvietnei. Tas ir veicinājis konkurenci tiešsaistes ziņu jomā, vienlaikus neizkropļojot tiešsaistes reklāmas tirgu. *LRT* aktivitātes auditorijas piesaistes nolūkā ir stimulējušas komerciālo tiešsaistes mediju pārstāvjus 2020. gadā pārsūdzēt *LRT* finansēšanas procedūru [Eiropas Komisijā](#). Sūdzības iesniedzēji apgalvoja, ka *LRT* piešķirtais budžeta finansējums nav paredzēts izmaksām, kas saistītas ar *LRT* misijas izpildi, piemēram, interneta portāla darbību. 2022. gadā Eiropas Komisija sūdzību noraidīja. Privāto mediju pārstāvji pārsūdzēja šo lēmumu Eiropas Savienības Vispārējā tiesā. Lietuvas **SEPL pārvaldības un finansējuma neatkarības rādītājs tiek vērtēts ar zemāko riska līmeni (3 %) politiskās neatkarības jomā**, jo *LRT* finansēšanas modelis nodrošina finansiālu [neatkarību](#) no politiskajām institūcijām. To apstiprināja Lietuvas Konstitucionālā tiesa. Arī [korupcija](#) medijos ir samazinājusies.

Zviedrijas audiovizuālo mediju tirgus **politiskās neatkarības jomā** ir [konstatēta](#) visai zema riska pakāpe (11 %). Arī jomas rādītājs **mediju politiskā neatkarība** tika novērtēts kā zema riska (25 %). [SEPL tiesiskais regulējums veidots](#) tā, lai iespējami aizsargātu to neatkarību, kā arī nodrošinātu uzraudzību. SEPL ir neatkarīgi no politiskās varas ietekmes. Neviens aktīvi strādājošs politiķis nav tiesīgs darboties SEPL vadībā vai mediju regulatorā. Līdz ar to **SEPL pārvaldības un finansējuma neatkarības** ziņā riska vērtējums ir [loti zems](#) (3 %). Turklāt apraides atļauju noteikumi regulē Zviedrijas SEPL raidorganizāciju darbību attiecībā uz to neatkarību no ekonomiskajām interesēm un valsts pārvaldes. **Redakcionālās autonomijas** riski novērtēti kā zemi (3 %), likums par vārda brīvību regulē autonomiju galveno redaktoru iecelšanā un atlaišanā. Turklāt liels skaits gan sabiedrisko, gan komerciālo mediju un žurnālistu organizāciju ir kopīgi izstrādājušas vairākus pašregulējošus, brīvprātīgus rīcības kodeksus redakcionālās neatkarības nodrošināšanai un tos ievēro.

Zems ir riska rādītājs, kas attiecas uz **mediju sektora resursu un atbalsta regulējumu valstī** (8 %). Dotācijas ziņu medijiem ir pieejamas neatkarīgi no satura vai izplatīšanas veida. Atbalstu plašsaziņas līdzekļiem papildina iespēja saņemt dotācijas inovācijām un vietējās žurnālistikas attīstībai, tostarp tiešsaistes publikāciju gatavošanai.

Zems risks saskatīts rādītājā, kas raksturo **audiovizuālos medijus, tiešsaistes platformas un vēlēšanas** (15 %). Gan SEPL, gan komerciālie plašsaziņas līdzekļi parasti piedāvā proporcionālu un objektīvu informācijas attēlojumu par vēlēšanās iesaistītajām politiskajām partijām un to kandidātiem. Tomēr tiek [ieteikts](#) izstrādāt speciālus noteikumus, kas nodrošinātu vēlēšanu kampaņu izdevumu pārskatāmību un regulētu politiskajās kampaņās tiešsaistē izmantotās metodes.

Sociālās iekļautības jomā galvenā uzmanība ir pievērsta mediju un to satura pieejamībai konkrētu sabiedrības grupu pārstāvjiem, piemēram, minoritātēm, vietējām kopienām, sievietēm un personām ar speciālām vajadzībām. SEPL šos uzdevumus kopumā veic sekmīgi. Jomas novērtējuma riska līmeni būtiski ietekmējis rādītājs, kas liecina par **medijpratības** līmeni valstī. No apskatā ietvertajām valstīm [Latvijā](#) ar medijpratību saistītie riski ir salīdzinoši augstākie – 67 %. Lai gan medijpratība ir būtiska plašsaziņas līdzekļu rīcībpolitikas sastāvdaļa, pašlaik Latvijā nav izstrādāta spēcīga medijpratības politika. Arī [Lietuvā](#) kā galvenais šķērslis labāku rezultātu sasniegšanai nosaukts fakts, ka netiek mērķtiecīgi attīstīta medijpratības rīcībpolitika, lai gan medijpratības riska novērtējums ir vidējā līmenī. Savukārt [Igaunijā](#) ar medijpratību saistītie riski novērtēti kā vidēji (42 %), lielā mērā pateicoties vairākām valstī īstenotām iniciatīvām medijpratības uzlabošanai sabiedrībā. Vienlaikus

riska novērtējumā uzsvērts, ka politiskā polarizācija kavē turpmāku progresu medijpratības jomā. Viszemākais ar medijpratību saistītais risks ir [Zviedrijā](#) – 8%. **Medijpratības stiprināšana, kā arī iesaistīto pušu sadarbības koordinēšanā šajā jomā uzticēta iestādei, kuras pamatuzdevums ir plašsaziņas līdzekļu uzraudzība valstī** – Kultūras ministrijas pakļautībā esošajai Preses, radio un televīzijas pārvaldei.

Lietpratēji uzsver, ka medijpratības līmeni katrā no valstīm [ietekmē](#) dažādi ar mediju vidi tieši nesaistīti faktori. Nav pamata uzskatīt, ka salīdzinoši augstāks medijpratības līmenis noteiktās valstīs būtu tiešā veidā saistāms ar sabiedriskā medija pārvaldības modeli.

Starptautiskajos ziņojumos sniegtais mediju vides risku raksturojums **nesniedz apliecinājumu tam, ka valstī iedibinātā sabiedriskās apraides pārvaldības struktūra vai finansēšanas modelis būtu noteicošais faktors SEPL kvalitatīvai darbībai. To ietekmē daudz dažādu faktoru.**

Apgalvojumam, ka Zviedrijā sabiedriskās apraides organizācija trijās atsevišķās akciju sabiedrībās tiešā veidā radītu iespaidu uz dažādām sabiedriski politiskās dzīves jomām (piemēram, medijpratība, SEPL raidītā satura pieejamība, daudzveidība, kvalitāte, SEPL darbības neatkarība no politisko un citu grupu ietekmes), **nav pietiekama pamatojuma.** Minētās jomas ietekmē tas, kā uzdevumus veic SEPL atbildīgās struktūrvienības. Mediju jomas daudzveidību pozitīvi ietekmē tas, ka viena sabiedriskā medija vietā ir vairākas neatkarīgas sabiedriskās raidorganizācijas. Tomēr arī situācijā, kad SEPL organizācija ir viena ar vairākām neatkarīgām redakcijām, iespējams nodrošināt viedokļu daudzveidību.

Avots: [Fredriksson, 2023](#)

Pēc ERR vadības ieskata, Igaunijā izveidotais **apvienotais SEPL modelis zināmā mērā ir sekmējis Igaunijas mediju vides augsto starptautisko novērtējumu.** Sabiedriskos medijos izvēlas aptuveni trešdaļa auditorijas, kas lieto visus plašsaziņas līdzekļus. Igaunijā ir optimāls mediju tirgus sadalījums starp SEPL un privātajiem medijiem. Tas ļauj privātiem mediju uzņēmumiem sekmīgi darboties tirgū, bet vienlaikus kavē oligarhisku mediju koncernu veidošanās risku ar pārāk lielu ietekmi uz sabiedrisko domu. Turklāt kvalitatīva sabiedriskā apraide palīdz visā mediju tirgū uzturēt augstus žurnālistikas standartus un ētikas līmeni.

Sabiedriskajā apraidē darbojas spēcīgas, profesionālas un neatkarīgas redakciju komandas. Pateicoties ERR žurnālistu un redaktoru kvalitatīvajam darbam, arī privātajiem medijiem ir jāpieliek pūles, lai izpildītu auditorijas kvalitātes prasības. Ir pamats uzskatīt, ka **spēcīga žurnālistika sabiedriskajā raidorganizācijā ir veicinājusi mediju brīvības un kvalitātes pieaugumu**, tostarp piedāvājot plašākas iespējas politiski līdzsvarotām publiskajām debatēm.

Avoti: [Jõesaar, 2023](#); [Roose, 2023](#)

Igaunijas, Lietuvas un Zviedrijas SEPL pārvaldības un finansēšanas modeļi atšķiras, to darbību ietekmē valstī ieviestais sabiedriskās apraides un visu elektronisko plašsaziņas līdzekļu regulējums, kā arī kopēja mediju tirgus vide, taču kopumā to darbība katrā valstī ir kvalitatīva, neatkarības un auditorijas uzticēšanās līmenis augsts un finansējums atbilst noteiktajām funkcijām.

Nepublicētie materiāli

Saeimas Analītiskā dienesta elektroniskajā specializētajā informācijas pieprasījumā saņemtās atbildes no respondentiem, sniedzot viedokli par apvienoti vai atsevišķi darbojošos sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu ieguvumiem un riskiem Igaunijā, Lietuvā vai Zviedrijā:

Dierauer, M., B., 2023. Atbildes 23.05.2023. sniedza Zviedrijas Preses, radio un televīzijas pārvaldes (*Myndigheten för press, radio och tv*) Ārējās komunikācijas nodaļas vadītāja *Maria Bergerlind Dierauer*.

Fredriksson, L., 2023. Atbildes 07.06.2023. sniedza Zviedrijas Kultūras ministrijas Mediju un demokrātijas nodaļas (*Kansliråd, Kulturdepartementet Enheten för medier och demokrati*) darbinieks *Linus Fredriksson*.

Jōesaar, A., 2023. Atbildes 15.05.2023. sniedza Igaunijas Kultūras ministrijas Mākslas nodaļas padomnieks mediju jautājumos *Andres Jōesaar*.

Juzefovičs, J., 2023. Atbildes 22.05.2023. sniedza Rīgas Stradiņa universitātes Komunikācijas fakultātes vadošais pētnieks Jānis Juzefovičs.

Garbačiauskaitė-Budrienė, M., 2023. Atbildes 05.05.2023. sniedza Lietuvas Radio un televīzijas (*LRT*) ģenerāldirektore *Monika Garbačiauskaitė-Budrienė*.

Roose, E., 2023. Atbildes 16.05.2023. sniedza Igaunijas sabiedriskā medija *ERR (Eesti Rahvusringhääling)* valdes priekšsēdētājs *Erik Roose*.

Rožukalne, A., 2023. Atbildes 19.05.2023. sniedza Rīgas Stradiņa universitātes Komunikācijas fakultātes profesore, vecākā pētniece *Anda Rožukalne*.

legūtā informācija Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas vizītes laikā:

ERR, 2023. Vizīte Igaunijas sabiedriskajā raidorganizācijā *ERR* 24.05.2023.

LRT, 2023. Vizīte Lietuvas sabiedriskajā raidorganizācijā "Lietuvas Nacionālais radio un televīzija" 26.06.2023.

Darba noformējumā izmantoti attēli no tīmekļvietnēm <https://www.flaticon.com/> un <https://freeflagicons.com/>.

Pārpublicēšanas, citēšanas vai citādas izmantošanas gadījumā atsauce uz apskatu, tā autoriem un Latvijas Republikas Saeimu ir obligāta. Nekomerčiālos nolūkos apskatu drīkst pārpublicēt vai citādi izmantot bez īpašas saskaņošanas ar Latvijas Republikas Saeimu un apskata autoriem.

Latvijas Republikas Saeima un apskata autori nav atbildīgs par apskatā iekļautās informācijas tālāku izmantošanu un tās radītajām sekām.

Apskats neatspoguļo Latvijas Republikas Saeimas kā likumdevēja viedokli.

Visas mantiskās tiesības uz apskatu pieder Latvijas Republikas Saeimai.

ISBN 978-9934-598-55-5